

грађане од њиховог претварања у масу „људских ресурса” стављене на располагање интересима глобалног капитализма. С тим на уму ваља читати ову обимом невелику али садржајем ванредно богату и храбро написану књигу!

МИХАЕЛ АНТОЛОВИЋ
Редовни професор за ужу научну област
Историјске науке
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет, Сомбор
<https://orcid.org/0000-0003-1344-9133>
antolovic.michael@gmail.com

UDC 77.04:929 Brkić B. (049.32)

UDC 77.04(497.11)(049.32)

Примљен / Received: 12. 9. 2025.

Прихваћен / Accepted: 25. 9. 2025.

НАЋИ „ПРАВУ СЕКУНДУ” – УМЕТНИЧКИ ПУТОПИС, ДОКУМЕНТ И ФОТО ЕСЕЈ

Нисмо путовали ако предели и људи нису прошли кроз нашу душу и ум

(Бранислав Бркић¹, *Сибирска Тофаларија: живиој у изолованим селима* [фотографије], АБ софт, Београд 2024; 130 стр.)

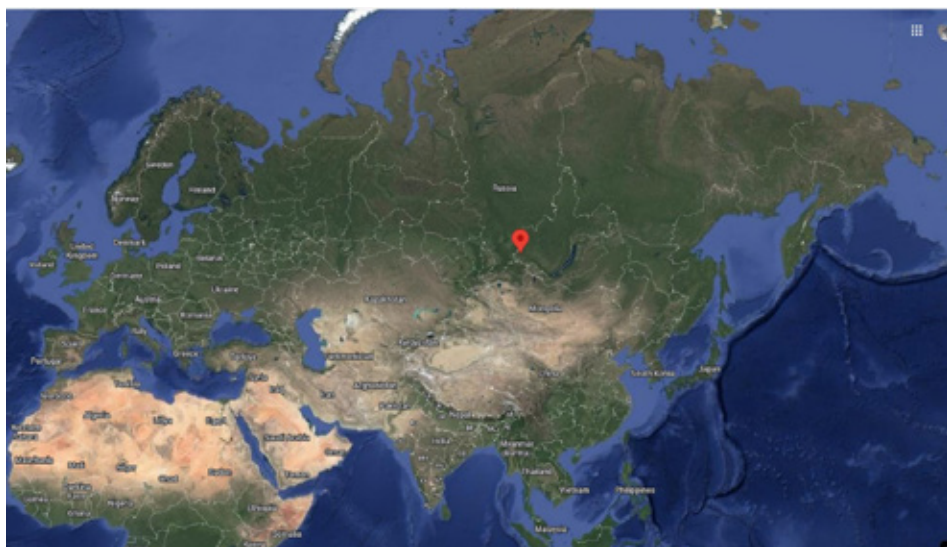
Каталог *Сибирска Тофаларија: живиој у изолованим селима* даје шездесет фотографија начињених током кратког и светлошћу шкртог лета из савременог живота области Тофаларија. Ова област се налази у дистрикту Њижнеудинск, у делу Сајанских планина, 600 километара западно од Иркутска, близу границе са Монголијом. То је територија која се простира на 27.000 километара квадратних и, према попису из 2010, броји 1.500 становника (!) од којих су половина припадници на-

рода Тофалари, а друга половина Руси. Тофалари су донедавно живели као номади крећући се помоћу ирваса. Тридесетих година 20. века држава је формирала три насеља: Алигџер², Верхњаја Гутара и Њехра. Улице ових насеља су покривене дрвеним тротоарима са уличном расветом, а имају електричну цен-

ству. Председник је Фото-савеза Србије. Члан је Удружења ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Србије. Живи у Београду. WEB: www.bbrkić.com. О свом каталогу написао је: *Ово необично путовање у Тофаларију у јулу 2016. године изведено је захваљујући мом пријатељу Ранку Ђуровићу, фотографију из Новог Сада. Руски језик одлично говори и, што је било веома важно, познаје довољно занимљивих и способних пријатеља у Русији који су нам помогли да дођемо на места која нису туристички лако досељива.*

² Алигџер (рус. Алыгджер; тоф. Аълһыг-Чер „широка земља”) је село у Њижнеудинском округу Иркутске области Русије, административни центар општине Тофалар. Налази се у планинском региону тајге Источних сајанских планина на десној обали реке Уда, 151 км југозападно од главног града округа, Њижнеудинска. Такође је доступан и хелиодром. Од 1939. до 1950. године, село је било главни град Тофаларског националног округа Иркутске области. Године 2002. место је бројало 515 житеља, а 2024. године 391 становника. Село је центар малог аутохтоног народа – Тофалара. Године 2002. у селу је живело 248 Тофалара.

¹ Бранислав Бркић (Ваљево, 1960). Дипломирани електроинжењер. Фотографијом се бави од 1977. године. Учествовао је на више групних и самосталних изложби у земљи и иностран-

Положај Тофаларије на Евроазијском копну

тралу, пошту, продавнице, школу, болницу, аеродром за хеликоптере и мале авионе, док везу са остатком државе и света остварују преко сателита (некада радио-везом).

Предео Тофаларије прекривен је густим шумама и испресецан рекама, путева нема, а превоз великих терета обавља се зими преко залеђених река, док се људи превозе хеликоптером, који 4–5 пута месечно полеће из града Њижнеудинск и за један сат стиже до села Алигџер.

Не можемо сматрати да смо путовали ако предели и људи нису прошли кроз нашу душу и ум. Па, да кренемо на пут у чудесну земљу Тофаларију кроз овај артистичан фото-путонис, а видећемо касније, истовремено и збирку филозофских есеја. Књига уводи посматрача-читаоца у причу фотографијом оца Андреја, свештеника из града Тулун на ободу области. Широко раширене руке свештеника, са белим крстом на црној мајици, апсолутно узимају фокус посматрачу, али само на први поглед. Наредних пар секунди у пажњу посматрача улази природа у којој је насеље, а камоли човек, само једно зрно прашине. Човека одраслог на Балкану са природом, благо застрашује моћ природе која ћути и мирно стоји у позадини фотографије. Затварајући фотографију, остаје у мислима питање: како смо дозволити да изгубимо комуникацију са природом и да почнемо да осећамо страх од ње?

Након неколико фотографија, које описују путовање у ово специфично „војиште” у коме човек покушава да заснује своје постојање, али на својим принципима, долазимо до фотографије школе са интернатом. Школа, ограда од густе перде и пар стубова утопљених у траву и дрвеће као у море, сведоче о напору који је потребан да систем човека опстане у систему природе. Густа трава, која заузима све осим зидова и крова зграде, говори да је за опстанак човековог изграђеног система у оваквој средини неопходно свакодневно ангажовање. Природа је свесна да мора да буде пажљива и ажурна како би могла правовремено да раствори човекова дела, уклони грешке (и ремек-дела човека су за природу пролазна) и сачува место за живот за будуће генерације.

После пар фотографија јавних објеката (школа), којима доминира масив планине као кулисе за сцену на којој живи насеље, корак по корак улазимо у атмосферу домова. То су дрвене куће тамнобраон боје зидова са карактеристично белим прозорским окнима и сивим двоводним крововима покривеним цементно-сивим таласастим салонитом. Око куће налази се некада педантно постављена ограда са широком пердом, сада потамнелом од времена, а по дворишту разбацани аутомобили у пастелним бојама. Све то тихо стоји као мала острва у мору зеленила. Како је тешко

Хелиодром у селу Алигџер и становници села

Поглед из хеликоптера на предео Тофаларије

Отац Андреј, свештеник из града Тулун

опстати под сталним ударима таласа природе, зар не?!

Један од највећих доприноса аутора ове монографије српској фотографији је портрет на фотографија, нека врста породичног групног портрета. Међу документарним фотографијама посебно се издваја портрет младог брачног пара у селу Алигџер. На мотоциклу су „ухваћени” отац, мајка и трогодишњи син. Зеленило траве, стрме падине брда покривене густом шумом и дебели слојеви облака дају сав потребан опис фотографији. Својим колоритом, одећа родитеља потпуно се утапа у колорит природе, што отежава задатак, док контраст одеће малог дечака у топлим бојама каже: „Не дамо се, живот се и даље наставља!”. Наредни сугестивни портрет брачног пара, коме се родило прво дете након три усвојена детета, у задовољству разапиње посматрача између документа који раздире душу и фантастичне артистичности. Део стварности, у трајању од једне секунде, прецизно исечен, говори више него цела приповетка. Како је лако бити мајстор, довољно је узети само једну секунду из живота, зар не? Само, од обиља секунди које немилосрдно капљу око нас, треба наћи, препознати и узети ону праву. Да би се препознала „права секунда”, потребне су године вежбања, рада, учења и мишљења.

Фотографије нам сугеришу да замрзнути дух времена наставља да живи кроз предмете који се користе деценијама. За становништво то су секундарни детаљи, али дух којим зраче

даје додатну енергију животу, што се јасно осећа и види на фотографијама. У том „паке-ту” налази се гомила симбола стрпаних на једно место као конгломерат. Карнери розе хаљине испред дрвених зидова једноставне сеоске куће говоре да раскош не долази од сјаја зграда и злата, већ сија из очију девојчице пуних снова и наде.

Са фотографија породица из села Пушкинско и Верхњаја Гутара (Верхняя Гутара) зраче односи који стварно живе, људска бића која размењују енергију, присност, топлину, погледи, искреност, породице које зраче целином. Обични домови, без тешког терета савремених заповести „шта се мора имати”, уче нас да се срећа ствара у хармонији са другим бићима, а не у гомилању материјалних ствари. Признајем, нисам видео такву блискост и повезаност чланова породице која се осећа и чита из тишине коју аутор мајсторски користи.

Тишина у рукама мајстора Бркића говори много више него брдџ речи и покрета. Само, потребно је да се успешно уочи, препозна и забележи. Портрет породице из села Пушкиново поново плива у тишини. Из мора тонова оксидираног дрвета издвајају се три острва топлих тонова: блуза жене, огољени торзо мушкарца и прозорски оквир. Даље, портрет председника села Алигџер и младића у сеоском дворишту поново одишу препознатљивим рукописом. Као што се препознаје фотографија начињена камером Анри Картије Бресаона или Ричарда Аведона, тако је могуће

препознати и уметничк и рукопис Бранислава Бркића. И то је добро, јер у нашој средини имамо некога на кога се можемо угледати и некога релевантног да своје знање пренесе на наредне генерације. То што наша држава

није уложила ништа у њега, већ се сâм исковао у врсног мајстора фотографије, сасвим је друга тема. У нашој заједници имамо неколико изузетних мајстора фотографије и због тога се можемо сматрати срећницима, јер су

Основна школа у селу Алигџер са интернатом за боравак деце из мањег села Њехра

Аеродром у селу Верхњаја Гутара

Болница у селу Алигџер

настали у нашој и даље дивној башти коју сваки час нека чизма гази.

Завирујући у сваки кутак заједнице, аутор нам доноси приче из ловачког живота, друштвеног живота младих на улици и у омладинском дому, комуналне опреме „улица“, усисавање светских симбола и порука кроз робу широке потрошње, и тако даље. Замрзнуто време, у коме се у продавници и даље користи рачунаљка – абакус у другој деценији 21. века, говори много о потребама (које су у складу са могућностима абакуса), степену информисаности и односу заједнице према новитетима (у складу са потребама). Један обичан абакус, на коме рачуна продавачица, толико нам је рекао, не само о присутном на фотографији (о трговини, продавачици), већ и ономе што није присутно, али се осећа и види (заједница, дух времена, и ритам живота).

Низ појединачних портрета: службеница у локалној администрацији, жене у кухињи, лекари, пацијенти у болници и госпође испред декорисаног зида куће, зраче атмосфером и изворном енергијом особа. Такве детаље јако је тешко „ухватити“ било којом уметничком техником, а посебно фотографијом, мада на први поглед изгледа да је она најједноставни-

ја за ова питања. Наћи „праву секунду“ и на прави начин је преузети захтева огромну вештину. Ако поменути циљ проширимо са композицијом, скалом тонова, колористичким захтевима, онда препознајемо колико је потребно рада и посвећености да се формира један мајстор фотографије. На том путу нема пречице нити линије мањег отпора; шта више, тражи се много више рада него у неким другим уметничким дисциплинама.

Оштра ивица, којом ходи сваки добар уметнички фотограф, захтева балансирање између артистичког и документарног. Документарни аспект фотографије некада олакшава, али некада може и да заведе. Истовремено, само артистички аспект неће бити довољан за добру фотографију. О друштву и начелима говоре фотографије са спомеником Лењина, архитектуром првих деценија соцреализма, стамбени комплекси и аеродром са асфалтом који полако травом преузима природа, путници у хеликоптеру док читају штампано издање *Правде*, за европске путнике необична атмосфера у летилици, која по средини има брда пртљага, и тако даље.

Са фотографија читамо много документарних чињеница: људе који живе слободно, без

правила и процедура наметнутих од државе, неоптерећени друштвеним нормативима како се појавити на јавном месту, са приватним животом једнако ослобођеним свих стега. Да, поред артистичке и техничке компоненте, свака од фотографија доноси и одређен ниво документарности. То је корисно због стања све нижег образовања и опште писмености у нашем друштву, а посебно због посматрача различитог нивоа визуелне писмености, који су жртве машине која кружи око нас и меље људске животе.

Сугеришем да фотографије из одличне књиге не меримо према савременим мерилима фотографије, јер, ако то чини, посматрач ће бити изненађен. Ове фотографије не гледе истом стазом као већина фотографија у овој области. Аутор тражи нове путеве, како евидентирања, тако и саопштавања виђеног. Наиме, Бркић, бирајући кадар, угао, гаму, светлосне зоне, тон, дискретно и учтиво саопштава и своја размишљања и ставове.

Слободан сам да скренем пажњу будућим читаоцима овог фото-путописа и филозофског есеја да је тешко из ниске осветљености „избити” пуноћу боја на фотографији, како смо навикли. Међутим, аутор управо своје мајсторство приказује на томе, јер не покушава

да задовољи навике посматрача; он прихвата ризик, преноси стање на терену и покушава да унутар тако малог простора, површине скоро једног петопарца, начини квалитетно дело. И у томе успева, и то на завидном нивоу.

Тешко је из мора зелене боје, боје природе, „избити” тензију и драму на фотографији. Ако гледамо строго фактографски, драма и тензија није чињеница на терену. Стога, трудити се да се у таквим околностима, „на силу”, створи тензија, само да би се задовољила навика посматрача, нити је етички нити прихватљиво за фотографа вештине мајстора Бркића. Аутор бира тежи пут: приступа ономе шта има испред себе, гледа, закључује, покушава да разуме, и фотографише. Само тако се може пронаћи права форма и пренети правилна порука.

Свака фотографија поседује неколико нивоа информација, што им даје посебан квалитет. Први ниво је висок ниво артизма. Међутим, аутор свој артизам успева да држи под контролом и да увек остане у зони мере, јер квалитет захтева суптилну меру између компоненти уметничког дела. Други ниво је документарни, који је у сложеним публикацијама овог типа (фото-путопис-есеј) неопходан. Али, како из обиља информација, које стоје пред нама, изабрати оне битне које каракте-

ришу заједницу и које су довољно репрезентативне, у којима се налази довољно „штофа” за добру фотографију. Аутор нам сугерише да одговоре на ова питања треба тражити у сталној вежби, менталној хигијени и непрестаном образовању. Трећи ниво фотографије чине детаљи, детаљи и детаљи. Они прецизно описују нијансе живота: разбијени мигавци на мотоциклу, поцепана мрежа ограде, поломљена перда, трагови времена на дрвету, све то води посматрача у наредни ниво. Тако да, стајати пред добрим уметничким делом било које врсте, значи уочавати најмање три нивоа комуникације.

Атмосфера климатске области је детаљно пренета кроз фотографије: редуковано светло због обиља облака, пригушене боје, благи искорак у тамни део регистра, смањени контраст. Јако је тешко у таквом обиљу нијанси зелене наћи довољно покрета или колористичког контраста да би се добила фотографија какву смо навикли. Ипак, машине и одела својим бојама успевају да пруже динамику композицији: плава боја приколице мотоцикла, лимун жута и кармин црвена боја каросерије аутомобила, и тако даље. За разлику од машина и одеће, на зградама доминира окер црвена, боја земље и сиве боје покривача и метала. Све остало је у бесконачним нијансама зелене, жуте, светлоплаве и специфичне боје облака, од беле до голубије плаве. Усамљени покушаји „отпора” зеленој, као кроз париско плаву боју ограде, уочава се да једва опстају.

Добра фотографија је производ једнако сложен као квалитетна слика, скулптура или архитектура. Данас, уместо да приступачност средстава и смањење цене доласка до фотографије донесе већи квалитет, десило се сасвим супротно: добра фотографија је постала још ређа. Време је да се посветимо општем образовању грађана, а посебно да развијамо фотографску писменост.

Добра фотографија подучава, васпитава, лечи, чисти, оздрављује, саветује, дели искуство, поштује стварност, приближава човека његовим темељним вредностима и чини много доброг још. Ако хоћемо да спасемо нашу заједницу, онда је нужно вратити добру фотографију у свакодневицу као део пакета мера за оздрављење друштва и појединца. Едукација из фотографије мора постати део образовања, а брига за фотографску писменост мора постати друштвени задатак. Фотогра-

фија, нарочито данас када је техничким на- претком доступна много већем броју лица него пре, треба да постане обавезан предмет у основном образовању. Свако од грађана поседује алат за фотографију, али мали број уме да тај алат користи и из њега извуче максимум. Стога, за развој фотографске писмености морамо формирати специјализоване фото-галерије у сваком окружном средишту, а како би се фотографска писменост дренирала у сваког члана наше заједнице, из пореског новца сваке године морамо опредељивати у фонд за одржавање фото-школа и набавку опреме. Фотографија је, не само уметност, већ и занат, и користи од развоја фотографске писмености имаће најпре индустрија наше државе, а потом и културни лик који се пројектује на сваког члана наше заједнице и на сваки наш производ.

Наша заједница, осиромашена лошим га- здовањем, има алат, фотографију, који се налази у рукама сваког младог човека и који може помоћи да људи буду бољи и срећнији. Здрав човек тежи ка балансу, ка бољем, ка до- стојанству, а савремена фотографска техника може да буде корисна помоћ на том важном задатку. Зашто да је не искористимо?

ДУШКО Р. КУЗОВИЋ³

Обреновац
dusko.kuzovic@gmail.com

³ Душко Р. Кузовић (Косјерић, 1967). Дипло- мирани инжењер архитектуре. Магистрирао и докторирао 2012. на Архитектонском факултету у Београду. Област истраживања: вернакуларна архитектура Балкана, историја архитектуре и урбанизма Балкана у 19. и 20. веку, архитектонска и урбана конзервација, савремено архитектонско и урбанистичко обликовање. Коаутор књиге: *Нај- једноставнији облици станаовања централној и западној Балкана* (Сирогојно 2014).